

УДК 338.2/3.054.22:005.336.1](477)(045)

**Хринюк О.С.**

кандидат економічних наук, доцент,  
доцент кафедри економіки і підприємництва  
Національного технічного університету України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

**Сябер Є.О.**

студент  
Національного технічного університету України  
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

## ПРИБУТОК ПІДПРИЄМСТВ ТА ЕКОНОМІЧНІ МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСОМ ЙОГО ФОРМУВАННЯ

*Досліджено теоретичні аспекти поняття «прибуток», основні наукові підходи до визначення цієї категорії, її кількісна та якісна сторони. Показано роль та значущість прибутку для підприємств в умовах ринкової економіки України. Розглянуто процес формування прибутку підприємства та його структурні елементи. Визначено механізм управління цим процесом. Подано економічні методи управління процесом формування прибутку*

**Ключові слова:** прибуток, процес формування прибутку, механізм управління прибутком, методи управління прибутком.

*Исследованы теоретические аспекты понятия «прибыль», основные научные подходы к определению данной категории, ее количественная и качественная стороны. Показана роль и значимость прибыли для предприятий в условиях рыночной экономики Украины. Рассмотрен процесс формирования прибыли предприятия и его структурные элементы. Определен механизм управления данным процессом. Представлены экономические методы управления процессом формирования прибыли.*

**Ключевые слова:** прибыль, процесс формирования прибыли, механизм управления прибылью, методы управления прибылью.

*The theoretical aspects of the concept of profit, main scientific approaches to the definition of this category, its quantitative and qualitative aspects are investigated. The role and significance of profit for enterprises in the conditions of a market economy of Ukraine is shown. The process of formation of profit of the enterprise and its structural elements are considered. The mechanism of control of this process is determined. Economic methods of managing the profit generation process are presented*

**Keywords:** profit, profit generation, profit management mechanism, profit management methods.

**Постановка проблеми.** Прибуток як економічна категорія характеризує позитивний результат господарської діяльності і є постійним об'єктом дослідження економістів. Однією із головних цілей підприємства будь-якої форми господарювання є отримання прибутку, що, у свою чергу, засвідчує ефективність виробничої діяльності. Тому процес управління прибутковістю є одним з основних напрямів управлінської діяльності на підприємстві, що забезпечує інтереси його власників, персоналу та держави. В сучасних умовах розвитку економіки України вдосконалення управління процесом формування прибутку на підприємствах і методів підвищення їх прибутковості та ліквідності є особливо актуальним.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.**

Вивченню процесу управління прибутком сучасного підприємства присвячено праці зарубіжних дослідників Д. Гелбрейта, Ф. Найта, О. Толмачова, О. Толпегіна, Р. Харрода та інших. Питанням дослідження прибутку та розв'язанню проблеми формування прибутковості сучасного підприємства присвячено й праці вітчизняних учених С.М. Баранцева, І.О. Бланка, М.І. Гладкої, О.Р. Кривицької, С.І. Ляшенка, С.Ф. Покропівного, В.В. Худої. Теоретичні аспекти управління прибутком діяльності підприємств знайшли відображення в наукових працях В.В. Алопія, В.І. Блонської, Я.Д. Качмарика, А.А. Мазаракі, С.О. Тульчинської та інших науковців. Але, не-

зважаючи на велику кількість публікацій у цьому науковому напрямі, потреба вдосконалення методів управління формуванням прибутку на підприємствах в сучасних умовах господарювання вимагає подальших досліджень.

**Метою статті** є дослідження прибутку як економічної категорії та методів управління процесом формування прибутку на підприємстві. Для досягнення поставленої мети у статті було вирішено такі завдання: розглянуто сутність прибутку та його управління, з'ясовано методи управління прибутком на підприємстві.

**Виклад основного матеріалу.** Діяльність підприємства в сучасних умовах господарювання залежить від багатьох факторів. Такі фактори, як вимоги споживачів до якості продукції, що випускається, фінансова неспроможність покупців, відображаються на діяльності підприємства. Саме тому підприємство повинне швидко й ефективно реагувати на зміну ринкової ситуації і приймати необхідні рішення в питаннях планування та управління власним прибутком.

Прибуток вважається основною фінансовою категорією, що відображає позитивний фінансовий результат господарської діяльності підприємства і характеризує ефективність виробництва. Для визначення сутності цієї економічної категорії звернемося до трактування прибутку в економічній теорії, приклади якого наведено в табл. 1.

Незважаючи на відмінності тлумачення цієї категорії, доцільно знайти спільні риси вітчизняних і зарубіжних дослідників. Можна зробити узагальнення, що виражений через різницю сукупного доходу та сукупних витрат із урахуванням оподаткування прибуток як чистий дохід від підприємницької діяльності є винагородою за здійснення підприємницької діяльності із ура-

хуванням її ризикованості. Однак, це є виразом тільки кількісної величини прибутку.

На наш погляд, категорія прибутку має досліджуватися не тільки з кількісного, а і з якісного боку, що дасть можливість глибше пізнати її сутність та врахувати виявлені особливості під час управління прибутком.

Важливою характеристикою якості прибутку, зокрема, є джерело його надходження, яке часто випадає з поля зору досліджень, хоча має велике суспільне значення. Наприклад, використання підприємствами таких джерел отримання прибутку, як підвищення ефективності використання ресурсів чи ухилення від сплати податків, має різний причинно-наслідковий резонанс у громадянському суспільстві.

Якісна сторона сутності категорії прибутку проявляється через ту роль і функції, які може виконувати цей фінансовий важіль, що дає йому певну суспільну значущість. Зокрема, роль, значення і напрями використання прибутку підприємства в умовах ринкової економіки показано на рис. 1.

Прибуток підприємства є не лише основою функціонування окремого підприємства, оскільки формується на мікрорівні, але й базою економічного розвитку та вирішення соціальних та інших проблем держави загалом, а тому став об'єктом регулювання на всіх рівнях управління через відповідну податкову політику.

Виходячи із значущості прибутку як вираження кінцевих фінансових результатів господарської діяльності, він має стати постійним об'єктом моніторингу та управління на всіх рівнях системи управління підприємством. При цьому мають враховуватися його сутність та зміст, а також виявлені особливості як важлива основа формування власної підсистеми управ-

Таблиця 1

### Наукові підходи до визначення економічної категорії «прибуток»

Автор	Визначення поняття
Бланк І.А. [1]	Втілений у грошовій формі чистий дохід підприємця на вкладений капітал, що характеризує його винагороду за ризик здійснення підприємницької діяльності та є різницею між сукупним доходом і сукупними витратами у процесі здійснення цієї діяльності
Брігхем Є.Ф. [2]	прибуток є однією з основних категорій товарного виробництва. Це передусім виробнича категорія, яка характеризує відносини, що складаються у процесі суспільного виробництва
А.М. Поддєрьогін [3]	визначає прибуток як частину заново створеної вартості, виробленої і реалізованої, готової до розподілу
С.Ф. Покропивний [4]	прибуток — частина виручки, що залишається після відшкодування усіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства. Таке розуміння прибутку обмежується тільки кількісним визначенням категорії і не розкриває його економічної природи
Д.С. Моляков [5]	Прибуток – грошове втілення частини вартості додаткового продукту

ління прибутком як такої у загальній системі управління підприємством.

Під управлінням як процесом діяльності, як правило, розуміють сукупність прийомів, форм і методів цілеспрямованого впливу на об'єкт з метою досягнення конкретних цілей [6, с. 40]. В економічній літературі досліджується сутність управління прибутком підприємства, і деякі погляди науковців наведені в табл. 2.

А дослідники А.С. Андріяш та А.Ю. Моголо-ва зазначають, що побудова системи управління прибутком вимагає формування систематизованого переліку макрооб'єктів управління, які поділяються на два основні види: управління формуванням прибутку; управління розподілом і використанням прибутку [9, с. 69].

На наш погляд, з позиції процесного підходу управління прибутком – це процес розроблення і прийняття управлінських рішень за такими

самостійними, але взаємопов'язаними напрямками, як облік, аналіз та оцінка, прогнозування та планування, формування, розподіл та використання прибутку, кожен із яких має своє змістовне наповнення. Звідси можна виділити окремі структурні елементи процесу управління прибутком підприємства, які задля своєї ефективності мають технологічно вдосконалюватися та оптимально виконуватися (рис. 2).

Всі елементи процесу управління прибутком мають важливе значення. Однак серед них виділяється процес формування прибутку підприємства, який розглядається як отримання певного фінансового результату суб'єкта підприємницької діяльності, що здійснює господарську та іншу діяльність. Однак слід зважати на те, що прибуток як результат діяльності не є безпосереднім об'єктом управління. І фактичне досягнення його певної величини можливе через вплив на



Рис. 1. Характеристика ролі прибутку для підприємств в умовах ринкової економіки України

Джерело: побудовано автором на основі [1]

Таблиця 2

**Погляди науковців на управління прибутком**

Автор	Думка науковця про управління прибутком
І.А. Бланк [1, с. 48]	процес розроблення і прийняття управлінських рішень за всіма основними аспектами його формування, розподілу та використання
М.В. Кармінська-Белоброва [7]	цілеспрямований, систематичний процес підготовки, оцінки, відбору та реалізації альтернативних управлінських рішень з усіх питань його формування, розподілу та використання на конкретному підприємстві
С. Ногіна [8]	процес вироблення і прийняття управлінських рішень по всіх основних аспектах його формування, розподілу, використання і планування на підприємстві

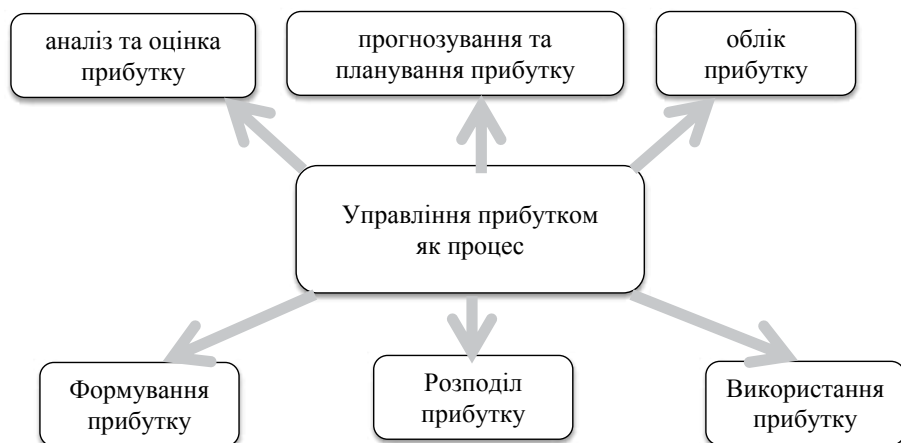


Рис. 2. Структурні елементи процесу управління прибутком підприємства  
Джерело: побудовано автором

інші об'єкти – доходи та витрати підприємства, що вимагає системного підходу та пов'язано з виконанням певного комплексу робіт, значна частина яких має організаційний характер.

Під час формування прибутку підприємства політика управління ним має бути спрямована на отримання максимального розміру позитивного фінансового результату. Специфічні особливості цього об'єкту управління проявляються у значному впливі факторів зовнішнього середовища на ймовірну величину одержуваного підприємством прибутку, а тому належне управління ним потребує формування окремого механізму.

Механізм управління прибутком загалом досить складний і може включати різні елементи. До нього можна віднести «ринковий механізм регулювання формування й використання прибутку, державне нормативно-правове регулювання питань формування й розподілу прибутку, внутрішній механізм регулювання окремих аспектів формування, розподілу й використання прибутку, систему конкретних методів і прийомів здійснення управління прибутком» [10]. Головним складником механізму виступають методи управління як сукупність способів і прийомів впливу на колектив працівників та окремих виконавців, а також господарські процеси з метою досягнення встановлених цілей.

Практична реалізація заходів управління саме з формування прибутку підприємства передбачає застосування системи економічних, адміністративних і соціально-психологічних методів. Зокрема, серед економічних методів відзначимо:

1) економічний аналіз як сукупність аналітичних процедур задля отримання висновків і

рекомендацій оціночного характеру щодо рівня та динаміки величин доходів та витрат підприємства. Можна використовувати горизонтальний, вертикальний, порівняльний, інтегральний, факторний аналізи, аналіз ризиків та коефіцієнтів, CVP-аналіз та інші;

2) планування та прогнозування прибутку у розрізі центрів відповідальності, окремих господарських операцій та по підприємству загалом як процесів

розроблення і прийняття процедурних та цільових установок якісного та кількісного характеру і визначення шляхів найефективнішого їх досягнення;

3) ціноутворення – конкретні способи, прийоми, сукупність послідовних дій щодо визначення та обґрунтування цін конкретних товарів;

4) управління витратами підприємства як комплекс робіт обліково-управлінського спрямування щодо здійснення затрат в оптимальних розмірах;

5) економічне стимулювання як систему заходів щодо спонукання учасників виробництва до отримання запланованих показників ;

6) управління дебіторською заборгованістю як систему заходів із налагодження ефективної співпраці з контрагентами з максимальним урахуванням інтересів підприємства тощо.

Спеціалісти підприємств мають самі вибрати елементи тих чи інших методів управління прибутком. Практика показує, що найвищий ефект досягається в разі, якщо застосовується система методів, в якій кожен метод доповнює і підсилює інший. Вибір методів управління прибутком підприємства залежить від багатьох факторів, до яких можна віднести: місію підприємства, стратегічну мету та цільові орієнтири, організаційно-правову форму підприємства, його розміри, рівень забезпеченості його фінансовими, матеріальними і трудовими ресурсами, освітньо-кваліфікаційний рівень кадрів, кон'юнктуру ринків та ін.

**Висновки.** Існування прибутку є результатом підприємницької діяльності, мистецтвом фахівців оптимально розподілити використовувані фактори виробництва і знаходити їм правильне застосування. Управління прибутком є одним із

основних завдань будь-якого підприємства. На ефективне управління прибутком на підприємстві впливає багато факторів, які як виникають у межах самого підприємства, так і діють з боку його зовнішнього середовища.

На тлі економічної нестабільності фінансовий стан суб'єктів економічних відносин загрожується їх непідготовленістю до управління в кризових умовах. Величина одержуваного підприємством прибутку залежить як від внутрішніх чинників – ефективності використання наявних ресурсів, так і від зовнішніх, основним з яких є стан економіки країни загалом. Це у доводить, що ефективний процес управління прибутком є одним із найголовніших напрямів досягнення ефективності господарської діяльності підприємства.

Наукова новизна дослідження полягає у застосуванні якісного підходу до дослідження категорії «прибуток» та представленні джерела надходження та виконуваної ролі прибутку як його якісних ознак; пропонуванні наукового підходу щодо формування підсистеми управління прибутком як такої в загальній системі управління підприємством з урахуванням сутності та змісту, а також особливостей прибутку; використанні процесного підходу для структурування процесу управління прибутком.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у вдосконаленні методів управління прибутком підприємства та представленні їх змісту з урахуванням сучасних умов господарювання.

#### Бібліографічний список:

1. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – [2-е изд.]. – К.: Ника-центр, Эльга, 2002. 752 с.
2. Бриггем Е.Ф. Основы финансового менеджмента: Учебник: Пер. с англ. К.: Молодь, 1997. 1000 с
3. Поддєрьогін А.М. Фінансовий менеджмент: підручник / кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А.М. Поддєрьогін. К.: КНЕУ, 2005. 536 с.
4. Покропивний С.Ф. Економіка підприємства: Підручник. 2-ге вид. перероб. та доп. – К.: КНЕУ, 2008. – 528 с.
5. Моляков Д.С. Теория финансов предприятий: учебное пособие. М.: Финансы и статистика, 2002. 199 с.
6. Павлишенко М.М. Значення прибутку підприємства в ринковій економіці / М.М. Павлишенко, Л.А. Сивуля. URL: [http://www.nbu.gov.ua/portal/chem\\_biol/nvnlntu/17\\_4/172\\_](http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/17_4/172_)
7. Кармінська-Белоброва М.В. Механізм управління прибутковістю підприємства / М.В. Кармін-

- ська-Белоброва. URL: [http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbu/cgiirbis\\_64.exe?PDF/Nvbdfa\\_2013\\_1\\_16.pdf](http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?PDF/Nvbdfa_2013_1_16.pdf)
8. Ногіна С. Шляхи вдосконалення формування і розподілу прибутку / С. Ногіна // Економічний аналіз. 2011. № 8. С. 283–286.
9. Андріяш А.С. Особливості управління прибутком підприємства / А.С. Андріяш, А.Ю. Могилова // Молодий вчений. 2014. № 6(1). С. 68–70.
10. Ткаченко Є.Ю. Управління формуванням прибутку в процесі господарської діяльності підприємств машинобудування: автореф. дис. ... канд. екон. наук :08.06.01 / Є. Ю. Ткаченко. Запоріжжя, 2006. 20 с.
11. Савицька Г.В. Економічний аналіз діяльності підприємства: навчальний посібник / Савицька Г.В. К.: Знання, 2004. 653 с.

#### References:

1. Blank I.A. Profit Management / I.A. Form. [2nd ed.]. K.: Nik-center, Elga, 2002. 752 p.
2. Brigham E.F. Fundamentals of Financial Management: Tutorial: Per. from english K.: Youth, 1997. 1000 p
3. Podderyogin AM Financial Management: Tutorial / Manager count aut and Sciences. Ed. prof. AM Poddorogin. K.: KNEU, 2005. 536 p.
4. Покропивний С.Ф. Business Economics: Tutorial. 2nd form. processing and add K.: KNEU, 2008. 528 p.
5. Molyakov D.S. The theory of financial enterprises: a manual. Moscow: Finance and Statistics, 2002. 199 p.
6. Pavlyshenko MM Value of enterprise profits in a market economy / M.M. Pavlishenko, LA Syvulya Electronic resource. Access mode: [http://www.nbu.gov.ua/portal/chem\\_biol/nvnlntu/17\\_4/172\\_](http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnlntu/17_4/172_)
7. Karminska-Belobrova MV The mechanism of profitability management of the enterprise / M.V. Karminskaya-Belobrova [Electronic resource]. Mode of access: [http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis\\_nbu/cgiirbis\\_64.exe?PDF/Nvbdfa\\_2013\\_1\\_16.pdf](http://irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?PDF/Nvbdfa_2013_1_16.pdf)
8. Nogina S. Ways of improving the formation and distribution of profits / S. Noga // Economic analysis. 2011. No. 8. С. 283–286.
9. Andriyash A.C. Features of profit management company / AS Andriyash, A.Yu. Mogilov / Young scientist. 2014. No. 6 (1). P. 68–70.
10. Tkachenko E.Yu. Management of profit generation in the process of economic activity of mechanical engineering enterprises: author's abstract. dis ... Candidate econ Sciences: 08.06.01 / Ye. Yu. Tkachenko. Zaporozhye, 2006. 20 p.
11. Savitska G.V. Economic analysis of enterprise activity: a manual / Savitskaya G.V.-K.: Knowledge, 2004. 653 p.

**Khryniuk O.S.**

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,  
Senior Lecturer at Department of Economics and Business,  
National Technical University of Ukraine  
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

**Siaber Ye.O.**

Student,  
National Technical University of Ukraine  
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”

## **PROFIT OF ENTERPRISES AND ECONOMIC METHODS OF MANAGING THE PROCESS OF ITS FORMATION**

The essence of profit of an enterprise as an economic category is considered in the article. On the basis of studying and generalising different points of view of domestic and foreign scientists, common features are defined and the role and importance of the company's profit in the conditions of a market economy are reflected.

Profit of an enterprise as an expression of the final financial results of its economic activity is the object of management. The article presents the views of researchers on the essence of profit management of the enterprise and states that the construction of a profit management system requires the formation of a systematic list of macro-objects of management, which are divided into two main types: the management of profit generation; distribution management, and profit utilization. The author shares the position of the scholars that managing the formation of company profits, being integrated into the general system of profit management, is a separate object of management.

The article presents the management mechanism of the formation of enterprise profit as a set of inter-related goals, tasks whose solution is aimed at its action, principles, objects, subjects, methods and tools, evaluation indicators as an integral part of the information support of the mechanism and functional elements. It is emphasized that the practical implementation of measures to manage the formation of profits of the company involves the use of the following methods: analysis (horizontal analysis, vertical analysis, comparative, risk analysis, coefficient analysis, integral analysis, factor analysis, CVP analysis); methods of planning and forecasting profits both in terms of proposed liability centres, as well as on individual operations and the enterprise as a whole; pricing methods; methods of enterprise expenses management; methods of managing receivables, etc.

According to the author, the prospect of further exploration in this direction is to improve the methods for managing the profit of the enterprise, taking into account modern conditions of management.